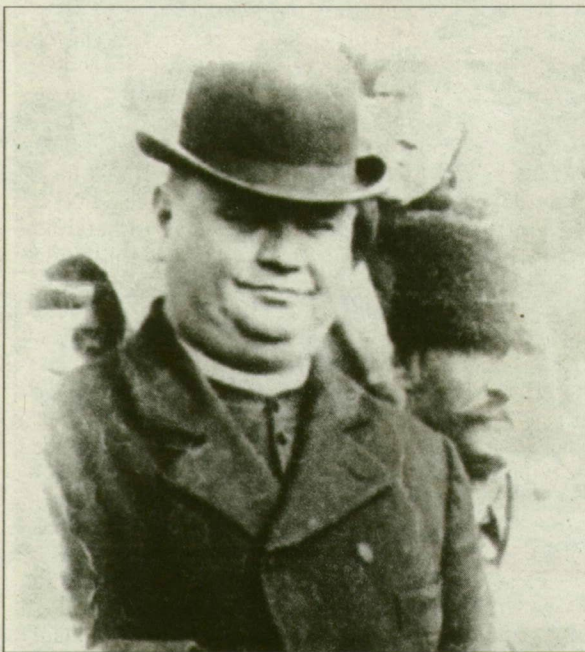


Nyolcvan éve hunyt el a kiváló tudós

## Kálmány Lajos ismeretlen arcképe



E máig ismeretlen portré a csanádpalotai plébánia gyűjteményéből ez év őszén került elő

Móra Ferenc máig érvényesen nevezte a legnagyobb magyar folklóristának. Szegénységben, elhagyatottságban halt meg Szeged-Alsóvárosban 1919 decemberének első napjaiban. Temetésén a papon, Móra Ferencen és két múzeumi munkatársán kívül csak sira-tó koldusasszonyok vettek részt.

1852-ben Felsővárosban tízmárcsaládban született. A kegyes iskolában, a piarista gimnáziumban tanult, és szívtá magába Dugonics Andrást, Révai Miklóst, Csaplár Benedek szellemét. Érettségi után édesanyja kívánságára a temesvári papnevelőbe iratkozott. Bonnaz Sándor megyés püspök 1875. július 24-én szentelte pappá, és augusztus 15-én rendelte Pécskára segédlelkésznek. Itt kezdte népköltészeti gyűjtőmunkáját.

Püspökei csaknem évente helyezték új községekre: Csanádpalotán, Battonyán, Szeged-Rókuson, Szajánban, Törökbecsén, Apátfalván, Szőregen, Csanádpalotán, Mezőkovácsházán, Csókán, Magyarszentmártonban, Németelemeren szolgálta egyházát és népét, s közben fáradhatatlanul gyűjtötte és újabb kötetekben adta ki a népi szellemi kincsét (*Szeged és népe*. 1–3. k. Arad-Szeged, 1881, 1882, 1891.). Szőregen elmélyült elméleti tudása, s megjelentette maradandó értékű dolgozatait.

1914-ben három könyve is napvilágot látott. Gondozásában jelent meg *Ipolyi Arnold népmesegyűjtésménye*, és a *Hagyományok* két köteté saját gyűjtését tartalmazta. A 2. kötet alcíme: *Borbély Mihály* mondása után. Ez – elsőként a magyar mesekutatás történetében – egyetlen mesemondónak, az egyházközi írástudatlan juhásznak mesekincsét tartalmazza.

Hagyatékából eddig két kötet jelent meg (*Történeti énekek és katonadalok*, 1952; *Alföldi népballadák*, 1954). Gyűjtéséből még mesék, mondák, hiedelmek, babonák várnak kiadásra.

Negyvenéves múlt, amikor 1894-ben Dessewffy Sándor püspök kinevezte Csanádpalotára plébánosnak. Papi tendó mellett gazdálkodott, ám ezt sem hívei, sem fölöttese nem nézték jó szemmel. 1906 augusztusában agyvérzés érte. Lassan gyógyult, ezért az új püspök, Csernoch János nyugdíjba küldte.

1911-ben hazatért szülővárosába, s gyógyulóban ismét gyűjtőmunkához látott. Elméleti tudásának frissen tartására be-bejárt a Somogyi-könyvtárba. Ekkoriban ismerete meg őt Móra Ferenc. Az *utolsó magyar sámán* (1928) című emlékezésében alakját így írta le: „Oszlopokon jár, nagytestű óriás; magamformájú ember, pedig én is megütöm a mértéket, kiharadt volna belőle kettő. Példátlannul nagy, gömbölyű koponya, violásba játszó, tömpe orrú szokrátési arccal, pillátlan, kerek szemekkel, különös, tüzes katlanokkal, amelyekben egyszerre fönött fájdalom, gyűlölet, cinizmus és fanatizmus. Az egyik karja szélütötten lógott, a másikkal mindig keféltette a kizöldült, eltürkösödött, hosszú papi civilkabát mellét, s mentől jobban keféltette, annál több lett azon a pehely, a kenyérmorzsa és az a mefitikus bűzű dohánypaperek, amely bele-sül a pipa aljába...” Kálmány ekkor már túl volt a hatvanon.

Mindaddig egyetlen arcképet ismertük: 1893-ban az *Ország-Világ* közölte. Negyvenéves éves volt akkor, de valószínű, hogy e fényképe néhány évvel korábban készült. Szintén Móra írta róla: elment szülővárosából szőlő, piros képű, mosolygós szemű fiatal papként, és mikor évtizedek múlva visszatért belé, akkor már az egész világgal tengelyt akasztott, teljesen elvadult ősember gyanánt járt a számára idegenre vált városban, amely ügyet se vetett rá...

Szeptember 25-én emléktáblát avattunk a csanádpalotai plébánia falán. Dombrórnak alkotója, Világhy Miklós fiatal szobrászművész fölhitva a figyelmemet a plébánián őrzött csoportképre, amelyen Kálmány is szerepel. Hári Lajos plébános kölcsön adta a palotai kosárfonókról 1903-ban készült nagy méretű képet, s kinagyítottam belőle a köcsögalapos Kálmány arcképet. Most tehát az Ország-Világ képe és Móra leírása közti időből is van hiteles arcképünk a még egészséges, híres nagy erejű, ötvenéves éves paptudósról.

Péter László

A kiváló szegedi folkloristáról – halálának 80. évfordulóján – tegnap délután tiszteletű a Dugonics temetőben, koszorúzással emlékeztek meg.

Megjelent a „renitens” lelkész-költő gyűjteményes kötete

## Molnár János poszadai csatája

Az alábbi interjúban Molnár János erdélyi származású költő, református lelkész vall zaklatott romániai életpályájáról. A kirajzolódó történet jól jellemzi a Ceausescu korabeli összekuszált hivatási és emberi viszonyokat.

– A Ceausescu-rendszerben számos erdélyi értelmiségi próbálta meg „fedőszakma” mögé rejtőzve megőrizni autonóm gondolkodását. Ön ugyancsak nem eredeti életcélként választotta a református lelkésszolgálatot, mégsem rejtőzött el benne: élettörténete még erdélyi viszonylatban is különösen hányatottnak számít. Hogyan figyelte fölre a romániai hatóság?

– Azzal kezdődött, hogy 1966-ban nem akartam belépni a KISZ-be. Néhány hónappal ezután a Nagyvárad Művészeti Liceumban 17 évesen egy diákcsoport miatt egy évre kizártak az ország iskoláiból. Politikai gúnyirat formájában írtam meg a kőolajról szóló kémia dolgozatomat. Egy hétre rá már be sem mehettém. Régi iskolám azután sem fogadott vissza, hogy a büntetést letelt; egy tanfelügyelő szánt meg, és helyezett el az egyik román liceumban. Később egykori társaim elmesélték: a Securitate mindannyiukat kikérdezte. Naivul azt hittem, az esetnek nem marad nyoma, de ezután hiába felvételiztem Bukarestben, majd Kolozsváron a művészeti főiskolára – jó eredményem ellenére sem vettek fel. Végül megelégedtem a kizárólagos jelentkezést és írni kezdtem; Molnár Gusztáv történész tanácsára – elsősorban a szellemi környezet miatt – jelentkeztem a református teológiai főiskolára, majd csatlakoztam a Gaál Gábor irodalmi körhöz.

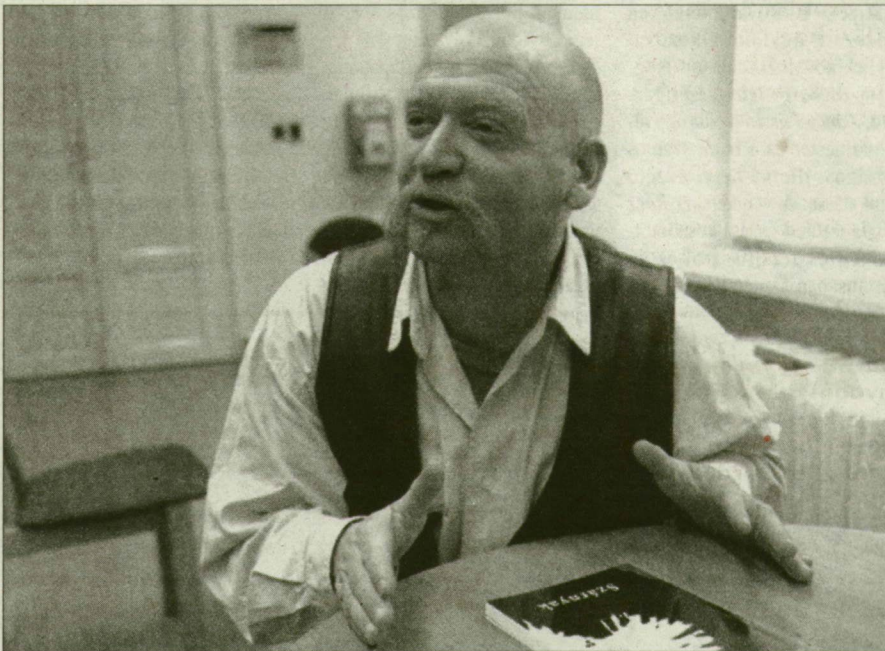
### A Securitate látókörében

– Milyen élet volt Kolozsvárott a református teológiai főiskolán?

– A teológián 1970 és 1975 között olyan társaság jött össze, amely nemcsak a hit kérdéseivel foglalkozott, hanem szélesebb társadalmi összefüggéseket keresett. Önképzőkörünk a többi egyetemi hallgató is látogathatta. Előadóként megfordult az Sütő András, és a román író-szövetség későbbi elnöke, Dumitru Radu Popescu is.

– Azt mondják, az erdélyi református egyház akkori vezetői együttműködtek a román rendszerrel. Mű tapasztalt ebből?

– Személyesen is meggyőztek róla. A főiskola után Szatmárnémetibe helyeztek lelkésznek, de 2 hónap után eltanácsoltak, mert a Securitate akkor kezdett velem „foglalkozni”. Egy „téves” feljelentés nyomán őt napig gyomrosztak, hogy ismerjem el, irreleváns tevékenység folytatok. De ezt úgy kell elképzelni, hogy a várad püspökségre hívtak, és onnan irányítottak tovább a vallatókhoz. Szatmárról Zilahra kerültem, ahol kemény munka várt, mert a főiskolánál akkor éppen felfüggesztették. Nemsokára tovább akartak helyezni Temesvárra, ám ezt orvosi segítséggel kijátszottam. Egy ideig fröccsentőként dolgoztam Kolozsvárott egy kisiparosnál,



Molnár János: Amikor a Szabad Európa bement a hírt, sokan megkerestek: ha baj történik, gondoskodnak a családomról. (Fotó: Miskolczy Róbert)

## Névjegy

Molnár János költő, elbeszélő, református lelkész 1949-ben született Nagyszalontán. Középiskolai „politikai” ügye miatt nem tanulhatott képzőművészket, 1970-ben a református lelkésszolgálatot választotta. Kolozsvári teológiai főiskolai évei után újra a román titkosrendőrség látókörébe került. Az akkori egyházi vezetés közreműködésével a Securitate 15 éven át zaklatta. Között az Ellenpontok című erdélyi szamizdatban, majd Tökés Lászlóval közösen emelt szót a rezsim falurombolási terve ellen. 1989 márciusában családjával Szegedre telepedett, azóta az egyetemi könyvtár munkatársa. Gyűjteményes verskötetét, amely az akkori Erdélyben nem jelenhetett meg, Szárnyak címmel a napokban adta ki a Bába és Társai kiadó.

amíg egy napon apám hívott, hogy sürgősen jelentkezzenem kell egy kis máramarosi helységben, Sülemeden, különben megfosztanak palástviselési jogomtól. Nekem senki sem szólt, nyilván, az egyház akkori vezetése arra spekulált, hogy nem értesülök kinevezésemről, és megszabadulnak tőlem. Meglepetésükre megjelentem a nagybányai esperességen. Két és fél évig éltem Sülemeden, közben meg-nősültem. Feleségem, aki Kolozsvárott angol-magyar szakon végzett, a környékbeli településeken tanított. Egy alkalommal azonban riportot írt az Ifjúmunkás című hetilap pályázatára egy helyi újról, amelyben az iskola igazgatója is érintett volt. Megfenyegettek, hogy elbocsátják. Ezután hazament Marosvásárhelyre azzal, hogy majd én is megpróbálom áthelyeztetni magam. El is helyeztek a Bihar megyei Tamásdára, oda ahol a történelmi Magyarország két épségben megmaradt román kori temploma közül az egyik található. Így visszakerültem Nagyvárad közelébe, ahol az Ady Endre Irodalmi Körben tevékenykedtem. Akkoriban indult meg az Ellenpontok szervezése...

### „Eldöntöttük: színleg elváltunk”

– A Ellenpontok az egyetlen szamizdat lap volt Erdélyben és egész Romániában, kiadása a rendszer erős szorításában nagy kockázattal járt. Kik vettek részt a szervezésben?

– Az Ellenpontok szerkesztője Ara-Kovács Attila volt, ő szervezte a lapot, és nála futottak össze a kéziratok. Tóth Károly és Tóth Ilona is kezdettől dolgozott rajta; utóbbiról kevesebbet beszélnek, pedig ő sokszorosította frögépen a lapot. Egy idő után Szócs Géza is bekapcsolódott, és Keszthelyi András is. Én

éves volt. Kincses Előd jogász lett az ügyvédünk, a későbbi RMDSZ-képviselő, aki a román álláspont szerint 1990. március 15-én a „magyar ellenállást” szervezte Marosvásárhelyen. Rokkantsági nyugdíjából és feleségem öradíjából éltünk. Ahogy lenni szokott, az emberek nemigen ismertek meg az utcán, bár Markó Bélához például bármikor felmehettem. Ezt az állápotot anyám elégette meg, és a püspökhöz ment el fiáért könyörögni. Az akkori kolozsvári püspök nem volt hajlandó segíteni, a nagyvárad pedig annyit mondott, hogy majd beszél a „hatóságokkal”. Egy idő után behívtak, és közölték, hogy kihelyezhetnek, de nem magyarul területe és nem a magyar határ mellé. Így kerültem a mőcvidéki Borossebesre. Százhuszonkét hívem volt, közülük sokan nem szívesen vállalták magyarságukat. Szerencsémre jól beszéltem románul, és a hívek még büszkéek is voltak rám, amikor a románok „a magyarok papját” dicsérték. Nagyváradról közölték, hogy itt fogok megöregedni. Kiszámoltam: körülbelül 20 év alatt temetnem volna el a gyülekezetet.

– A családja hogyan viselte ezt az életet?

– Feleségemet időközben egy külföldiek által látogatott szanatóriumba vették fel takarítónőnek – angol tolmácsi munkára. Fizetésekiegészítésül pedig a főorvos juttatott az általa kapott ajándékokból. Magyar óvoda híján a fiam román gyerekek közé járt, egyedüli magyar volt a csoportban, és alig tudott románul. Egyszer elmesélte, hogy óvodai játékként beállították egy kör közé a többi gyermek úgy tett, mintha követek dobának rá. Kiderült, hogy a poszadai csata „játékszötták”. Poszadán 1330-ban Baszaráb havasalföldi vajda Károly Róbert ellen nyert csatát, úgy, hogy a völgyben vonuló király seregére fentről követek zúdítottak. Ekkor már nagyon nehéz volt. Megtörtént, hogy felhívtak telefonon és közölték, hogy megcsalt a feleségem, más alkalommal meg rólam állították ugyanezt.

### Titkosszolgálati módszerekkel

– Mindjárt sikerült is?

– A magyar fél kétszer utastotta vissza letelepedési kérvényünket, pedig akkoriban szinte mindenkinek jóváhagyták. Harmadjára egy állatorvos barátom révén, aki többek kö-

zött Alföldy László kutyáját is gyógyította, a konzulhoz fordulhattam. Kiderült, hogy Magyarországon – 1987-ben – egyáltalán nem örültek annak, hogy őszintén leírtam, mi történt velem Erdélyben. Ráadásul azok a barátaim, akik korábban átmentek, olyan csoportokhoz tartoztak, amelyeknek létszámát nem akarták tovább szaporítani. Alföldy azt tanácsolta, hogy feleségem jöjjön át, szerezzen papírt egy munkahelyről, és innen indítsa el az ügyet. Így is történt. Egy másik tanácsra Aczél Györgyhöz vitték a dolgot; állítólag ehhez Madaras József színművész, Aczél bizalmasa segített hozzá. A románok persze elengedtek, annál is inkább, mert 1988-ban Tökés Lászlóval felszólaltunk a falurombolási program ellen.

– Emlékszem, a Szabad Európa rádió is bement. Hogyan került kapcsolatba Tökés Lászlóval?

– Évfolyamtársam volt Kolozsvárott. Ő is az én borossebesi időszakom kezdetén lett „munkanélküli”. Ülősztrájkot folytatott a püspökség előtt. Egy napon felkeresett, és hozta a hírt, hogy elhagyta Temesvárra. Elhatároztuk, hogy tartjuk a kapcsolatot. Amikor a „szisztematizálási tervről” egyeztetni lehetett hallani, beadványt szerkesztettem és megmutattam neki. Mindjárt csatlakozott, hozzáfűrt még két pontot, és javasolta, hogy a beadványt ne csak Nagyváradon, hanem a kolozsvári egyházkerületben is ismertessük. Szerettük volna, ha minden egyházmegyében felolvassák, de végül is erre nem vállalkozott senki, egyedül én olvastam fel Aradon. Legnagyobb meglepetésemre a résztvevők – még az esperes is – támogatják a beadványt, így az haladt tovább, amíg valaki nem jelentette Papp László akkori nagyvárad püspöknek. A szöveget előzőleg elküldtem egy holland barátomnak, akivel hallgattuk ki, s azzal zárták a dolgot, hogy majd a hatóságok eldöntik, mi legyen. A hatóságoknak azonban ekkor már valószínűleg nem kellett a nyilvános botrány, így csak fegyelmet kaptam. Amikor 1988 szeptemberében a Deutsche Welle, majd a Szabad Európa bement a hírt, Borossebesen számosan felkerestek, biztosítva arról: ha baj történik gondoskodnak a családomról. Ilyen körülmények között jöttünk át 1989 márciusában Magyarországra, és Szegeden telepedtünk le.

– Megkérdezhetem, Magyarországon miért nem vállalt lelkésszolgálatot?

– Szerettem volna, de Kocsis Elemér debreceni püspök kezdetben nem volt hajlandó fogadni. Később mégis üzent, hogy vállalhatok szolgálatot, azzal a feltétellel, hogy elfogadok egy olyan gyülekezetet, ahol 15 éve nem volt lelkész, a templom beomlott, nincs fizetés és abból kell megélni, amit a föld terem. Egészségi állapotom nem engedte meg, hogy ilyen fizikai munkát végezzek – nem fogadhattam el. A református egyháztól azonban nem szakadtam el: 1992 óta egyháztörténetet tanítok a szegedi református vallásánári tanszéken, idén pedig doktoráltam a debreceni református teológiai egyetemem.

Panek Sándor